



Слід згадати також і про спеціалізовані системи сільськогосподарської кооперації, які займалися експортом незернової сільськогосподарської продукції. В серпні 1924 року розпочало свою діяльність Всеукраїнське кооперативне товариство по збуту й експорту продукції птахівництва „Коопптах” [8, 51]. Вже невдовзі воно мало свої представництва не лише в Москві та Ленінграді, але і в Лондоні та Берліні [9, 18]. Восени 1924 року розпочало свою роботу Всеукраїнське кооперативне скотарсько-молочарське товариство „Добробут” [8, 51]. У 1925 році було створено Всеукраїнську спілку садовгородної, виноградо-виноробної та пасічної кооперації „Плодоспілка” [10, 47]. Також у жовтні 1924 року було створено Всеукраїнське кооперативне цукрове товариство „Укрсільцукор” [11, 127], а влітку 1926 року розпочала свою діяльність „Бурякоспілка” [8, 51], яка займалася вирощуванням і збутом цукрових буряків. Отже, на середину 20-х рр. ХХ ст. в Україні існували спеціалізовані сільськогосподарські кооперативні системи – „Коопптах”, „Добробут”, „Плодоспілка”, „Укрсільцукор”, „Бурякоспілка” та „Насіннесоюз”, які займалися збутом та експортом сільськогосподарської продукції.

Характеризуючи розвиток сільськогосподарського експорту СРСР в цілому в порівнянні з довоєнним рівнем, можна навести такі дані. В 1921 році він становив усього 1,3 % від рівня 1913 року; в 1922 – 4,2 %; в 1923 – 14,7 %; в 1924 – 19,6 %; у 1925 – 21,7 %, а в 1926 році – 27,1 %. В той же час промисловий експорт у 1926 році становив уже 91,1 % довоєнного рівня [5, 88]. Отже, в Україні сільськогосподарський експорт відновлювався значно повільніше за промисловий, одночасно зменшувалася його частка в загальнодержавному експорті.

Незважаючи на всі труднощі, до яких додавалася недостатня увага до сільського господарства з боку держави, сільськогосподарський експорт все ж таки розвивався. Це можна довести на прикладі розвитку м'ясного експорту України. У 1924–25 роках дохід від експорту бекону становив 317 тис. крб, у 1925–26 роках – 1207 тис. крб, у 1926–27 роках – 2754 тис. крб, а в 1927–28 роках – 4485 тис. крб [12, 20–21]. За 9 місяців 1927–28 року експорт бекону становив близько 5 % загальноукраїнського експорту й понад 50 % всього м'ясного експорту країни [13, 13]. Якщо ж проаналізувати увесь м'ясний експорт України, то він особливо зріс у другій половині 20-х років ХХ ст. Продукції тваринництва у 1924–25 роках було вивезено за кордон на суму 1812,8 тис. крб, у 1925–26 роках – 3067,5 тис. крб, у 1926–27 роках – 4401,1 тис. крб, а в 1927–28 роках – на суму 8220,9 тис. крб [14, 47]. Птахівництво також почало швидко розвиватися починаючи з 1920 року і вже в 1923–24 роках вивіз продуктів птахівництва за кордон посідав перше місце після хлібного вивозу [15, 14].

Експортери продуктів, що швидко псуються, мусили застосовувати консервацію – використовували холодильники та вапнування – для безпечного транспортування своєї продукції та її тривалого зберігання. Роботу сільськогосподарської кооперації в галузі індустріалізації країни можна охарактеризувати такими даними. На 1927–28 рік працювали такі підприємства, що переробляли продукти для збуту: молочні заводи, беконні та ковбасні фабрики, сушарні, спирто-кон'ячні заводи, крупорушки, птахівничо-відгодівчі та різницькі пункти та ін. [16, 33].

Позитивним явищем для сільськогосподарського експорту України була організація державної хлібної інспекції та введення стандартів якості. Наприклад,

якість зерна, яке експортували з України, підвищилася навіть в порівнянні з довоєнним періодом. Зростає якість й інших експортних продуктів, що мало псувалися, але з якістю товарів, які псувалися швидко, все ще були проблеми через недостатнє забезпечення умов для їхнього зберігання.

Отже, в роки нової економічної політики було здійснено ряд заходів, спрямованих на відновлення сільського господарства та експорту його продукції. Ці заходи принесли позитивні зрушення, значно зріс об'єм експорту сільськогосподарської продукції, що було надзвичайно важливо для відбудови народного господарства країни, зокрема її промисловості.

1. Калініченко В.В. *Селянське господарство України в період непу. Історико-економічне дослідження.* – Харків, 1997.
2. *Отчёт Наркомзема УССР за 1920 г.* – Харьков, 1921.
3. *Советское крестьянство: краткий очерк истории. 1917–1970.* – М., 1973.
4. *Народное хозяйство Украины в 1921 г.: Отчёт УЭС Совету труда и обороны.* – Харьков, 1921.
5. *Ковратъев Н.Д. Экспорт сельскохозяйственных товаров СССР (итоги и условия развития) // Пути сельского хозяйства.* – 1927. – № 10.
6. *Центральный державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України).* – Ф. 290. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 2.
7. *Всеукраїнський союз сільськогосподарсько-кредитової та кустарно-промислової й промислово-кредитової кооперації „Сільський господар”.* – Харків, 1924.
8. *Кооперація на Україні в 1925–26 році // Статистика України №148.* – Харків, 1929.
9. *ЦДАВО України.* – Ф. 335. – Оп. 1. – Спр. 318.
10. *3 життя „Сільського господаря” // Сільський господар.* – 1925. – № 19–20.
11. *„Сільський господар”: Відчит за четвертий операційний рік (1 жовтня 1924 р. – 1 січня 1926 р.).* – Частина 2. – Харків, 1926.
12. *Йоффе А. Беконна справа на Україні та заходи в справі підготовки беконної сировини // Українське скотарство.* – 1929. – № 5.
13. *Островський М. Беконна справа в першій половині 1927–28 рр // Українське скотарство.* – 1928. – №12.
14. *Грушевський О. М'ясний експорт України // Українське скотарство.* – 1929. – № 8–9.
15. *Панченко К. Птахівничка кооперація // Колгоспниця України.* – 1926. – № 7.
16. *Дробот В. Динаміка розвитку сільськогосподарської кооперації за останні три роки // Український агроном.* – 1928. – № 4.

О.О. Стадник

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОДІЛЬСЬКОМУ СЕЛІ В РОКИ НЕПУ

Сучасний стан розвитку української історичної науки зумовлює посилений інтерес дослідників до вивчення регіональної історії. У цьому контексті цілком умотивованим, на наш погляд, є звернення до аналізу суспільно-політичних процесів у неписьмому подільському селі. Зокрема, це дозволить доповнити знання із проблем суспільно-політичної активності українського селянства. Незважаючи на те, що ряд моментів цієї багатогранної теми вже знайшли своє належне наукове висвітлення у роботах сучасних українських істориків [1], залишаються малодослідженими питання, що стосуються існування та діяльності різних політичних партій у подільському селі, ролі радянських органів влади у



суспільно-політичному житті регіону, участі подільських селян у ньому. Тому автор статті ставить за мету розкрити ці сюжети. Об'єкт вивчення – непевське подільське село, предмет – особливості суспільно-політичних процесів у ньому.

Станом на червень 1920 р на Поділлі було лише 18 дійсних членів КП(б)У [2, 9]. На червень 1921 р. губерньська парторганізація нараховувала вже 1868 дійсних членів та 561 кандидатів. Вони об'єднувались у 12 повітових парткомів, 19 районних та 19 волосних організацій КП(б)У і нараховували 114 осередків [2, 10]. В той час це була найчисельніша партія на Поділлі.

На початку 1920-х років на Поділлі, крім більшовицьких, діяли організації меншовиків, есерів, анархістів, Українська комуністична партія (УКП) та декілька єврейських партій і груп.

УКП організувалась на Поділлі в 1921 р. завдяки зусиллям прибулого з ЦК УКП С.Симона. Осередки УКП були створені майже у всіх повітах губернії. Найактивнішим з них був Брацлавський, при якому діяла молодіжна організація “Ком'юна” як альтернатива комсомолу. Укапісти, як і більшовики, виступали за союз незаможного селянства з пролетаріатом для спільної боротьби проти “куркуля”, закликали до боротьби з контрреволюцією та повстанцями. Однак УКП критикувала КП(б)У за те, що її політика спрямована “обличчям до Москви, а задом до України” і домагалася створення немаріонеточного уряду УСРР з усією повнотою влади, виступала за формування української Червоної Армії, а також за те, щоб український пролетаріат в Комінтерні представляв він сам, а не РКП(б). Крім цього, укапісти вимагали скликання Всеукраїнського з'їзду профспілок, який би обрав власну Раду профспілок і замінив російське бюро ВЦРПС. Також УКП вимагала скасування призначеного російською РНК Українського Промбюро і створення альтернативної Вищої Української Ради Народного Господарства для управління економікою. Отже, УКП виступала за незалежну УСРР, яка мала б “братерські” стосунки з РРФСР як рівною. Це йшло в розрив з планами більшовиків, тому вони розпочали наступ на УКП, створюючи такі умови, за яких партія не могла існувати.

У 1921 р. на Поділлі нараховувалося близько 140 членів УКП [2, 9-13], весною 1922 р організація припинила існування [2, 35зв.]. Було створено Бюро з ліквідації УКП на Поділлі, яке реорганізувало її Вінницьку організацію. Після цього організації УКП у повітах проіснували лише до квітня 1922 р. Найбільша на Поділлі Брацлавська організація розколотась, а потім і розпалася. Частина укапістів вступила до КП(б)У. Найбільш активні члени партії С.Симон, І.Кукниченко, О.Вихрь, П.Бевз, А.Фарафонов виїхали з Поділля, залишилися тільки І.Рябокін та О.Яровий. Останній в серпні 1922 р. помер від тифу, а І.Рябокін після цього ніякої роботи вже не проводив [2, 16]. Таким чином, організація УКП на Поділлі була ліквідована.

Дещо довше протримались інші партійні осередки, найбільшими з яких були сіоністські партії та групи. На 1923 рік вони нараховували в своїх лавах 526 чоловік, з них сіоністи-соціалісти (Ц.С.) – 250 чол., союз соціал-сіоністської молоді (С.С.С.М.) – 14чол., організація сіоністської молоді (О.С.М.) – 60чол., Гелухуц – 150 чол., Маккабі – 22 чол., Скаути – 30 чол. Така кількість подібних організацій пояснюється тим, що єврейська партія Поалейціон розпалася на 3 угруповання: Цейреціон, Бенейціон та Альгомейнеціон [2, 171].

У Вінниці розміщувався районний комітет Ц.С. Головну увагу у своїй діяльності і роботі він зосереджував на оргпідприємств та на вдосконаленні роботи трудової організації Гехолуц та спортивних осередках молоді Маккабі і Скаути. Гехолуц щомісяця видавала свій бюлетень, проводила щотижневі збори. При ній була створена артіль ковалів та гуртожиток, який використовувався для зборів. Свої філії організація мала у Вінниці, Тульчині, Літині, Брацлаві, Хмільнику, Кам'янці, Проскуріві, Каменівці та Вороновиці. Крім щотижневих влаштувалися і загальні збори, на яких поширювались бюлетені, журнали, а також критикувалася політика більшовиків.

О.С.М. існувала лише в Кам'янській окрузі і здійснювала виключно виховну роботу серед молоді в національному дусі, активно залучаючи її до участі у профроботі, приділяла увагу загальній освіті та фізичному розвитку, що відповідало програмній меті партії.

Схожий характер мала організація С.С.С.М., яка діяла переважно у Вінницькій окрузі. Крім цих груп у 1923 р. на Поділлі перебувало 36 меншовиків, 21 правих есерів, 22 анархісти [3, 190]. Активної роботи вони не проводили.

Більшовики в цих організаціях вбачали загрозу своєму існуванню і особливо існуванню Комуністичного Союзу Молоді [4, 14-15]. Тому всі не більшовицькі партії та організації перебували на обліку в ДПУ, а через деякий час були повністю ліквідовані.

Зaproвадження НЕПу ставило перед органами радянської влади нові вимоги. Всіх селян закликали до перевиборів представницьких органів влади. “Товариші незаможні селяни! На 5 липня призначено губерньський з'їзд Рад Поділля. Зараз по всіх повітах, волостях і селах відбуваються перевибори сільських рад та волосних і повітових виконкомів. Виконати завдання непу ми зможемо тоді, коли утворимо на місяць міцну владу” [5, 27].

На Поділлі до середини 1921 року діяли тимчасові органи влади – ревкоми. В період НЕПу вони були замінені Радами та їхніми виконкомом. Практика утворення рад робітничих і селянських депутатів в цей період показала, що туди обирались представники з різними політичними поглядами та прагненнями. Наявність у рада певного політичного плюралізму заважала більшовикам формувати тоталітарне суспільство. Особливо це стосувалося сільських рад, де “особливу активність проявляли заможні селяни, а це становило найбільшу загрозу для існуючого режиму” [6, 35]. Тому залучення селян до активної громадської діяльності в радах вимагало добору кандидатів за ознакою їх “революційності”, що забезпечувалось маніпулюванням нормами представництва, незаконним позбавленням виборчих прав, висуванням партійних кандидатур та суто волонтаристським відведенням небажаних кандидатів та виборах у ради.

Партійні та радянські працівники проголошували, що Ради – влада трудящих. Насправді ж широкі верстви населення були позбавлені політичних прав і свобод. Всі важливі справи за них вирішували представники партійних та радянських органів. Під час виборів у місцеві ради уповноважені райкомів намагалися за всяку ціну протягнути намічених райкомом осіб. Хлібороби в багатьох селах вимагали: “Дайте нам достойних голів сільрад – і непорозуміння між владою і народом відпадуть самі собою” [5, 28]. Селяни були готові підтримати новий уряд, але за умови, що він виконуватиме свої обіцянки. Проте антидемократичність нової влади, яка поступово



брала під контроль всі ділянки економічного і суспільно-політичного життя, призвела до того, що до керівництва приходили пройдисвіти, п'яниці [7, 37].

Бюрократизм на селі проявлявся не тільки в ставленні до різних товариств і громадських організацій, але і в питанні політпропаганди: численні збори, мітинги, кампанії проводились тільки на папері. Рішення і постанови обов'язково повинні були носити (і носили!) класовий підхід при вирішенні всіх питань. Так, в резолюції позачергових закритих зборів Терешпільського осередку КП(б)У Вінницької округи, датованої 1924 роком, зазначалось: "Троцькізм був до жовтня 1917 року контрреволюційною течією, таким він є і тепер. Тільки лєнінізм повинен жити, і він буде жити. Геть троцькізм! Ми вимагаємо від ЦК не зупинятись ні перед жодними заходами для збереження монолітності в наших рядах" [8, 320]. Вимагали перебудови профспілки і громадські організації. Тому VIII Подільська губернська конференція в липні 1922 року, визначаючи завдання профспілок в конкретних умовах Поділля, вимагала посилення керівництва партійних організацій профспілками, підвищення їх ролі та авторитету.

На Поділлі утворювались і так звані комнезами (далі-КНС). Як зазначалось в одній із інструкцій, комнезами – це важіль, за допомогою якого повинні були перевернуті всі соціальні взаємовідносини, міцно вкорінені в життя кожного селянина. Комнезами були єдиною офіційно дозволеною громадсько-політичною організацією на Поділлі. Вони створювались як органи диктатури пролетаріату та пролетаризованого селянства. "З введенням непу основне завдання комнезамів полягало в сприянні господарському зміцненні країни, вони повинні були вирішувати питання селянського землекористування, збору податку, ліквідації неписьменності" [9, 53].

Проте завдання, які стояли перед комітетами незможних селян зводились до наступного: зробити переділ земель та засобів виробництва зможного селянства, в результаті чого підсилити господарське значення маломісних прошарків села, тобто провести заходи "зрівняльної революції" на селі. Насправді мета роботи комнезамів була спрямована і на ліквідацію "політичного бандитизму". "Товариші незможники! На виконання наказу, даного верховним господарем Поділля – I Подільським губернським з'їздом Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, вибраному ним губернському виконавчому комітету, організувати при губернській нараді по боротьбі з бандитизмом I-й кавалерійський добровільний полк незможного селянства" [5, 32].

КНС виконували колосальну роботу зі зміцнення позицій радянської влади на селі, тому у циркулярному листі ЦККП(б) від 24 жовтня 1921р. підкреслювалось, що зміцнення організацій незможних селян повинно стати головним політичним завданням сільських партійних осередків. Особливо підкреслювалась роль комітетів незможних селян і в зборі податку з метою згуртування бідноти і збереження за комнезамами провідної ролі на селі.

Статус та завдання комнезамів у проподатковій кампанії визначав циркулярний лист КП(б)У від 28 квітня 1921 року. У ньому підкреслювалось необхідність подальшого розвитку та зміцнення комнезамів [8, 115]. Збирання податку, як раніше продрозкладки, пропонувалося провести за активної участі КНС та безпосередньо через них. Комнезами таким чином проголошувалися державними збирачами податку.

Збереження КНС та залучення їх до продовольчої роботи свідчило не про кардинальні зміни в

економічній політиці більшовиків, а про тимчасовий відступ від втілення в життя комуністичної доктрини. Прагнучи зберегти та зміцнити свої позиції партія не могла відмовитись від політики насильницького розшарування села і підтримки своєї опори – організованої бідноти. Незважаючи на те, що економічні потреби вимагали державного протекціонізму стосовно високопродуктивного виробника – зможного селянства, більшовики через свої доктринні настанови продовжували вбачати у ньому "класового ворога" і основну ставку робили на малопродуктивні сили села в особі незможного селянства.

Помітну роль в політичному житті Поділля 20-х років відігравала ВУЧК – ОДПУ. Подільська губчека була створена 20 березня 1919 р. на засіданні губревкому. Першим головою колегії Подільської ЧК став Г.Білдер. В січні 1920 р. його замінив Б.Потажевич. Після звільнення Вінниці від поляків головою було обрано В.Нікольського, з квітня 1921 р. Подільську губчека очолив А.Заковський.

6 лютого 1922 року ВЦВК прийняв декрет про ліквідацію ВЧК та її місцевих органів. При НКВС створювалося Державне політичне управління (далі-ДПУ). Подільський відділ ДПУ став гідним спадкоємцем губчека. Він проводив роботу в таких напрямках: 1) знищення антибільшовицького підпілля; 2) участь у боях із повстанськими загонами; 3) розлад повстанських загонів зсередини; 4) роззброєння жителів сіл. Ці організації відіграли головною роллю у боротьбі з повстанцями й головним чином завдяки їхнім зусиллям ця боротьба була успішною.

Невід'ємним атрибутом нової влади була міліція. На 1 липня 1922 року губернська міліція мала в своєму складі 172 чол. командного складу, 260 – адміністративно-господарського, 39 – політскладу, 11 – культпросвітпрацівників, 2 лектори, 6 вчителів та 1570 міліціонерів. На озброєнні в міліції було 18 кулеметів та 1757 гвинтівок. Зброї вистачало, за винятком револьверів, яких бракувало на 40% [10, 21]. Особовий склад міліції був ненадійним. Серед міліціонерів було багато випадкових людей та кар'єристів. Хабарництво та зловживання службовими посадами було частим явищем. До того ж, за умов розвинутого кримінального бандитизму, зло-чинності штаб міліції був замалий, і це зумовлювало малу ефективність її роботи. Активних операцій проти повстанського руху міліція майже не проводила.

Для боротьби з повстанцями на початку 1920-х років були створені особливі військово-партійні загопи – частини особливого призначення (ЧОП). Діяльність ЧОП велася в трьох напрямках: 1) попередження антирадянських виступів; 2) організували внутрішню і зовнішню оборону населених пунктів; 3) вели бойові дії проти повстанців. В Кам'янці особливий склад кадрів ЧОП інструментували: "Верховна воля всієї партії повинна бути здійснена через вас".

До вересня 1921 року в Україні було сформовано 2 дивізії, 5 бригад та 6 окремих полків особливого призначення, в тому числі й Подільський [11, 94]. Подільський полк ЧОП складався з 3 батальйонів. Перший батальйон був розташований у Вінниці, Літині, Гайсині та Ольгополі. Другий дислокувався у Жмеринці, Могилеві, Брацлаві та Ямполі. На кінець 1921 року 1-й батальйон нараховував 1032 чол. та 81 жінку, 2-й – 254 чол. та 19 жінок, 3-й – 539 чол. та 34 жінки [12, 1]. Молодий командний склад був неповний і не зовсім відповідав своєму призначенню. Відвідування занять бійцями складало спочатку 70%,



потім знизилось до 9-20%. В полку не вистачало 1300 гвинтівок, 17 коней, 16 підвід, 70 шинелей тощо [12, 11].

В березні 1922 року ЧОП в самостійну військову одиницю, за типом територіально-міліційних військ. На 1 вересня 1922 року ЧОП Поділля складалась з 65 чоловік командного складу, 31 – адмінгоспскладу та 115 бійців. Некомплект був 81 чоловік [13, 14]. За таких умов діяльність ЧОП на Поділлі була малоефективною. Головною силою, яка боролася з повстанцями, була Червона Армія. Протягом першої половини 20-х років більшовики змушені були тримати на Поділлі значні військові формування. Тут були розташовані 1-й Київський кінний корпус, до складу якого входили 1 та 2 дивізії Червоного козацтва та Башкирський кінний корпус, 24-а Самарська залізнична та 12-а піхотна дивізії, 29-а бригада прикордонної охорони, 112 –й батальйон військ ВЧК тощо [14, 251]. Дислокація цих частин змінювалась, хоча деякі частини мали постійне місце розташування. Забезпечувались ці війська продовольством, фуражем та ін. за рахунок подільських селян. Часто такі побори не зараховувалися до розмірів продподатку, але мали великі розміри, адже лише 24-а Самарська залізнична дивізія нараховувала на жовтень 1921 року 10100 бійців [15, 19]. Дисципліна в цих військах була на низькому рівні. Взаємини червоноармійців та селян не були дружніми, червоноармійці вороже ставилися до селян, часто грабували їх, спалювали цілі села.

Так, у зведенні від комнезамів Старої та Нової Ободівки Ольгопільського повіту в Губоєнраду від 16.11.1921 року йшлося, що “загони й частини Червоної армії наводять на місцеве населення такий страх і паніку, що здається приїхали не захисники робітничо-селянських інтересів, а найзліші їх вороги. Багато червоноармійців, якщо не більшість, заходять в хати зі зброєю, під загрозою розстрілу й під виглядом пошуку зброї без ордеру ринуться в селянських сховищах, забирають все, що їм подобається, а скарги потерпілих командирам в більшості своїй ведуть до покарання тих, хто скаржився. Часто червоноармійці грабували і просто перехожих, як це було, коли червоні козаки зняли чоботи з стрижавських селян” [16, 320]. Після придушення повстання селян в Ямпільському повіті частини 104 полку, 35 бригад, 12 дивізій ввійшли в с. Петрашівку і почали займатися грабунками [16, 332].

В селі Татарка Ольгопільського повіту червоноармійці після невдалої погоні за повстанцями, повернувшись, почали грабувати хати селян, підпалюючи їх, в результаті чого 2/3 села згоріло [16, 354]. Також були спалені села Зарванці та Медвеже Вушко Вінницького повіту, Шура та Копівка Брацлавського повіту [16, 169]. Всім командирам і політпрацівникам наказувалося використовувати перебування військ у Подільській губернії для зміцнення радянської влади на місцях, співпрацюючи з місцевими радянськими і партійними органами, “що є необхідною умовою успіху військової боротьби з бандитизмом” [17, 38].

У наказі по Подільському губвідділу ставилось завдання виділити “летючі загони”, відповідно до вказівок інструкції по боротьбі з “бандитизмом”. Один з таких “летючих загонів” прибув до села Попова Гребля Чечельницької волості і зажадав від селян 50 пудів вівса, 20 пудів печеного хліба, 30 підвід, 6-ти пудову свиню, 11-ти пудового бичка, призначивши термін для виконання вимоги всього 2 години. Це викликало у селян підозру, що це бандити, але під загрозою розправи вони виконали вимоги. На другий день вранці було зібрано схід села, але через невідкладні весняно-польові роботи не могли чекати

довго його початку і розійшлися. Незабаром приїхав загін, почали бити в дзвін тривогу, але люди були вже в полі. На дзвін прийшов колишній голова сільради Іван Савинецький і дехто з жителів села. За невиконання вимоги голову вивезли за село, де почали вимагати видати куркулів, а також бандитів і дезертирів, на що голова відповів, що таких у селі немає. Тоді командир загону послав частину своїх людей палити село, а у голови сільради під загрозою розстрілу було взято письмову розписку, що село Попова Гребля взагалі не хоче і не має наміру надалі виконувати розпорядження радянської влади. Загін почав знищувати село вогнем, причому гасити вогонь і рятувати своє майно селянам забороняли. Нарешті виявилось, що було спалено 534 будинки з усіма господарськими спорудами, згоріло двоє дітей і одна літня людина, багато худоби і птиці. В результаті без житла залишилось 1840 жителів села, з них більшість були бідняками без хліба, одягу, худоби [10, 15]. І не дивно, що з цього села, за неперевіреними чутками місцевих жителів, пішло в повстанські загони 700 молодих хлопців [10, 16]. Звичайно, в таких умовах повного безправ'я, грабунків та принижень селяни брали в руки зброю.

Таким чином, в період нової економічної політики, незважаючи на певні зміни в соціально-економічному житті, суспільно-політичне становище подільського села майже не міняється. Набуває обертів монополізація влади більшовицької партією, відбувається становлення всіх її політичних інститутів. Чільне місце в системі радянсько-більшовицьких органів керівництва займають Ради та їх виконкоми, створені на місцях. Проголосивши Ради владою трудящих, партійне керівництво на ділі порушує цей принцип, використовуючи суто класовий підхід, фактично контролюючи їх діяльність. Списки виборців перевіряються, позбавляються виборчих прав кандидатури, що будь-яким чином знаходяться в опозиції до більшовицької влади. Така виборча система, точніше, система виборчих порушень, давала змогу владі забезпечити у радах переважну кількість потрібних їм представників.

1. Касирук І.І. НЕП на Україні у 1921-1923 рр. (історико-політичний аналіз): Дис.... к. і. н. – Львів, 1993.; Ганжа О.І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927 рр.). – К., 2000.; Саричев В.І. Селянство і Радянська влада в 1925-1929 роках.: Автореф. дис.... к. і. н. – Дніпропетровськ, 2000.
2. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.212.
3. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.57.
4. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.492.
5. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.44.
6. Мельничук О. Боротьба за владу на селі в 1920 – 1925 роках: Сільські ради проти комнезамів // Нова політика. – 1998. – № 2.
7. Шульга І.Г. Гірка правда: Нариси з історії подільського селянства 1920-1932 років. – Вінниця: Вінобдрукарня, 1987.
8. Поділля в період відбудови народного господарства 1921-1925 рр.: Збірник документів і матеріалів. – Вінниця, 1957.
9. З історії Радянської Вінниччини. Збірник документів і матеріалів. – Вінниця, 1960.
10. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.59.
11. Кукель Е. Діяльність частин особливого призначення (ЧОП) на Україні (1920-1924 рр.) // Український історичний журнал.-1974.-№3.
12. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.511.
13. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.512.
14. Маймескулов Л.Н., Розгожин А.И., Станик В.Р. Всеукраинская Чрезвычайная комиссия (1918-1922). – Харьков, 1990.
15. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.517.
16. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.6.
17. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.56.